

‘Aan de rand van het dorp’

IN GESPREK MET EEN SUPERVISIEKETEN

Kees **FABER** en Marie-José **GEENEN**

We zijn uitgenodigd om in gesprek te gaan met een ‘supervisieketen’, bestaande uit Wytske Lankester (supervisant), Rick Steggerda (supervisor), Michelle Kurzenacker (leersupervisor) en Michiel de Ronde (docent supervisieketen). We spreken hen in de fase van de afronding van een traject, waarin Rick Wytske superviseerde, Michelle als leersupervisor Rick begeleidde en Michiel zowel docent leersupervisie als leersupervisor was voor Michelle. Ze wisten van elkaars bestaan en kennen de gelaagdheid van het supervisorische leerproces, maar om elkaar zo in levende lijve te ontmoeten is nieuw. We gaan met hen in gesprek over hun ervaringen

in deze keten. Een tweede thema in deze ontmoeting is de plek van het muzisch-ludische binnen supervisie.

Rick volgt de Master Begeleidingskunde aan de Hogeschool van Rotterdam, heeft een (toeneel)schrijopleiding gedaan en is docent aan de kunstacademie. Wytske heeft Social Work en het conservatorium gedaan, is muziekdocent en aanjager sociaal-artistiek werken

Drs. C.J. Faber is coach, (leer)supervisor, docent begeleidingskunde en redactielid van dit tijdschrift. E-mail: cijfaber@ziggo.nl.

Dr. M.-J. Geenen is docent en onderzoeker bij de Hogeschool Utrecht en redactielid van dit tijdschrift.

bij Social Work aan de Hogeschool Arnhem en Nijmegen en volgt de Master Kunsteducatie in Rotterdam. Michelle is master in performance arts en in danstherapie, docent bij de Master Begeleidingskunde en supervisor, coach en therapeut vanuit haar eigen praktijk, waarbij lichaamsgericht werken centraal staat. Michiel de Ronde is als lector en docent aan de Hogeschool van Rotterdam pleitbezorger voor het creëren van speelruimte binnen de begeleidingskunde.

Het is duidelijk dat het kunstzinnige en speelse de verbindende factor vormt. Het is dan ook niet voor niets dat we in een ruimte zitten naast de studio van Michelle. We starten met koffie rond een tafel, maar niet veel later verhuizen we naar die studio om in beweging te komen en met maskers te werken. We hebben ruim tijd uitgetrokken om met elkaar in gesprek te gaan over hoe men de gelaagdheid in deze supervisieketen heeft ervaren en welke plek het muzisch-ludische in hun supervisieleren had.

SUPERVISOR EN SUPERVISANT Wytske: ‘Ik heb me altijd bewogen tussen de wereld van het sociaal werk en de muziek, maar voor die combinatie bestaat er geen opleiding. In het kader van de Master Kunsteducatie heb ik me gericht op community arts, het sociaal-artistieke vlak. Ik was bezig met mijn thesis en liep er tegenaan dat er weinig taal is om uiting te geven aan mijn verhaal. Om die reden heb ik ervoor gekozen om me te laten ondersteunen door een supervisor. Ik merkte dat het ook erg met mezelf te maken had, die zoektocht naar taal. Rick kwam min of meer toevallig voorbij. Hij zocht supervisanten voor zijn studie begeleidingskunde en we zijn aan elkaar gekoppeld door het hoofd van de opleiding dans van de kunstacademie.’

Rick raakte geïnteresseerd en merkte dat de vraag van Wytske vooral te maken had met het onderbouwen, funderen van haar beroepspraktijk die tot dan toe vooral op intuïtie berustte. Je zou kunnen zeggen dat Wytske op zoek was naar haar professionele identiteit.

Rick vertelt dat hij in het begin van zijn supervisie aan Wytske aan een tafel zat en keurig deed wat hij geleerd had. Wytske reageerde bijpassend door mooi te schrijven en prachtige verhalen te presenteren, maar er was geen ontwikkeling te zien. ‘Het was mooi geschreven, maar verbloemde ook – het was niet geaard. Het bleef hoofdwerk. Ik heb er na vier bijeenkomsten voor gekozen om het te benoemen en voor te stellen het anders te gaan doen. We moesten, net als in Wytske’s onderzoek, de taal van de esthetiek en van het spel gaan gebruiken: weg van de tafel en de vloer op!’ Wytske moet bekennen dat ze ook voelde dat ‘het spel meespelen’ niet de weg was om tot leren te komen en ze vond het fijn dat er wat ging gebeuren. Er was al een speelmoment geweest bij de introductie van de supervisie, toen Rick aan Wytske vroeg om de emoties bij het gesprek dat ze net had gehad op de piano te verklaren. Rick: ‘Een mooi moment: je ging zitten, maar er gebeurde niets. Je blokkeerde helemaal. Toch was het de opmaat voor een later moment, toen jij ging spelen en ik een eigen tekst ging voorlezen. Dat moment heeft me vertrouwen gegeven om de vloer op te durven.’ Michelle benoemt deze stap van Rick als het wisselen van masker: hij liet een ander gezicht zien als supervisor.

Michiel vindt het erg boeiend, zoals het tussen Wytske en Rick is gegaan: ‘Prachtig om te zien dat jullie bezig zijn geweest om een eigen variant van het ambacht supervisie te ontwikkelen – met een eigen kleur, stijl,

smaak, taal en vorm – om Wytske te ondersteunen in haar ontwikkeling.’ Michelle kent het contact tussen Wytske en Rick tot nu toe alleen uit het videomateriaal dat ze in de leersupervisie met Rick bekeek en besprak. Michelle tegen Wytske: ‘Toen je binnenkwam durfde ik niet te zeggen: *Ik ken jou*. Daar zat schroom en dat had vooral met privacy te maken. Mag ik me te kennen geven aan jou? Want normaal gesproken zie jij dat niet.’ Wanneer Wytske en Rick vertellen over hun proces, beschrijft Michelle dat als een lemniscaatbeweging. Het ontroert haar. ‘Mooi om die wisselwerking tussen jullie te zien. Het heeft geen einde geen begin, dat beeld komt in mij op. Die beweging zie ik tussen jullie. Het ene leren roept het andere leren op en vice versa.’

MASKERS We maken de stap naar de leersupervisie van Rick en Michelle. Rick: ‘Mijn vraag aan Michelle was eigenlijk niet zo helder, maar dat wil niet zeggen dat er geen vraag was. Het was meer dat ik de vraag nog niet goed kon expliciteren, die kwam bovendien. Misschien had ook ik er geen taal voor, net als bij Wytske.’ Hij gaat verder: ‘In mijn eerste contact met jou, Michelle, wist ik dat het goed was, maar het besef dat het moeilijk zou worden was er ook. Ik had je een beetje leren kennen en je bent zo anders. Maar er was bovenal vertrouwen. Ik vond het heel spannend om het lichamelijke te verkennen, wat jouw werkwijze zo kenmerkt, maar ik was ook erg nieuwsgierig naar die andere stem – van jou, in mij.’ Rick vertelt dat Michelle zijn tweede leersupervisor was en dat het in de eerste leersupervisie vooral ging om dingen als techniek en fasering. ‘Het ging deze keer over mijn identiteit: wie ben ik als supervisor? Dingen die ik aan het begin van mijn opleiding wil-

de bijschaven, wegschuren of achter mij wilde laten, kwamen nu in het licht. Ik kreeg toegang tot mijn schaduwkant, mijn rafelrand mocht er zijn.’

Het werken met fysieke maskers heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld. Later in de bijeenkomst ontdekten we dat Michelle een keur aan papieren maskers heeft, voor heel uiteenlopende personages. Rick: ‘Door die maskers leerde ik de verschillende stemmen in mij herkennen en kon ik ze ook érkennen; er kwamen woorden voor. En elk masker roept een eigen gevoel op.’ Michelle vult dit aan met het woord *belichaming*. ‘Ik zag het gebeuren: je hoofd en je lijf vielen steeds meer samen. Met iedere supervisie zag ik je kern bewegen en spreken, er was sprake van integratie.’ Rick maakt duidelijk dat hij de leersupervisie van Michelle als een heel mooi cadeau heeft ervaren en dat hij trots is op de stappen die hij heeft gezet. ‘Op een gegeven moment kwam ik als het ware thuis. Als begeleider voelde ik me steeds meer samenvallen met mijn potentieel, mijn kracht.’ Later, in de studio, vertelt Rick dat hij met wel zes maskers heeft gewerkt. ‘In het begin waren er twee, voor hoofd en intuïtie, maar er kwamen er steeds meer bij. Die maskers verdiepten elkaar steeds. Uiteindelijk bleken ze nooit helemaal te voldoen, misten ze eenduidigheid. Zo had ik op een gegeven moment twee narren. De maskers stelden me in staat om steeds weer anders naar mezelf te kijken en elk masker bleef me dingen vertellen. Dit masker’, hij pakt een masker van de grond, ‘lijkt een soort hoofddekseel. Maar toen ik het op had, ging ik de rimpels heel erg zien, viel het oude me op en daar voelde ik me het meest bij thuis. Zo ging het ook met de andere maskers.’ Rick maakte bovendien een constellatie van maskers, waardoor

hij zicht kreeg op zijn ontvankelijke en zijn provocatieve kant. Dat was soms confronterend. ‘Ik heb geschreeuwd! En er zijn schoenen hard tegen de wand geknald. Maar binnen dat spel paste het.’

Michelle: ‘Rick, je had in het begin nog geen taal voor bepaalde emoties. Op het moment dat je dat wel lukte en je ermee kon spelen, kwamen de verschillende perspectieven van jou als supervisor ook in beeld.’ Rick beaamt dit: ‘Door mijn maskers kon ik kijken naar wat ik heb gedaan als supervisor, welke kanten van mij aan het woord waren. Ik voelde dat ook lijfelijk. Door de maskers ga je eigenlijk een dialoog aan met de meeststemigheid in jezelf, als supervisor.’ Het blijkt dat die ontwikkeling bij Rick zijn doorwerking had in de supervisie. Wytske: ‘Ik merkte dat Rick verschillende stemmen liet doorklinken en dat heeft mij zeker gestimuleerd. Ik verkende immers ook mijn eigen meerstemmigheid. Het pingpongde soms lekker heen en weer.’

BEWEGEN In het eerste contact tussen Michiel en Michelle, de derde schakel in de keten, blijkt beweging een belangrijke rol te hebben gespeeld. Michelle: ‘Ik zat in mijn verhaal, zocht naar taal en woorden. En plotseling begon jij te bewegen, Michiel, je zocht naar een vorm om mijn woorden te belichamen. Dat bewegen en dansen van Michiel nodigde me uit om verder te zoeken; het was even nog niet nodig om een samenhangend verhaal op tafel te leggen. Dat moment raakte me zeer en ik zie het ook zo weer voor me.’ In de sessies van Michiel en Michelle waren lichaamstaal en spel van belang en daarin vonden ze elkaar. Michiel was zowel docent van Michelle (in de scholing tot leersupervisor), als haar leersupervisor. Iets wat volgens de reglementen van de LVSC ei-

genlijk niet mag, maar waarvoor ontheffing werd verkregen. De gemeenschappelijke interesse, het onderzoeken van het muzisch-ludische in het vak was zo belangrijk, dat die ruimte in het reglement is gezocht en benut. Bij Michelle bleek het in de begeleiding van Michiel om hetzelfde thema te draaien als bij Wytske. ‘Mijn vraag ging ook over taal – mijn taal als leersupervisor. Wie ben ik en waar sta ik als leersupervisor, met mijn lichaamsgerichte, ludische en artistieke achtergrond? Spreek ik de taal van het vak wel? En mag ik mijn eigen taal daarin gebruiken? Het voelde alsof ik me aan de rand van het dorp bevond. Als een plek waar ik verdrietig mocht zijn. Maar het voelde ook als een privilege om daar te mogen zitten, het gaf me kracht. Die plek aan de rand van het dorpje was onze werkvloer.’

Michelle: ‘Ik heb Michiel niet voor niets gekozen, want ik wist dat hij geïnteresseerd was in mijn manier van werken. Ik voelde de ruimte om op zoek te gaan naar die lichaamsgerichte manier van begeleiden.’ Michiel: ‘Ja, ik stapte in jouw wereld. Ik kwam daarmee in jouw zone en dat bracht nabijheid en erkenning met zich mee. Ikervaarde en stimuleerde hoe jij op een eigen manier vormgeeft aan je ambacht als supervisor.’ Duidelijk wordt dat het op dezelfde golflengte zitten bij Michelle en Michiel van belang was, maar dat wil niet zeggen dat het makkelijk was. Michiel: ‘Ik ben met Michelle ook iets ongemakkelijks aangegaan, want normaal gesproken ben ik niet zo van de lijfelijkheid. Toch werkten we samen. Dit heeft wat mij betreft te maken met een beroepsattitude die bij ons vak hoort: de bereidheid hebben om in de wereld van de ander te treden. Ook als je aan elkaar wordt toebedeeld – zoals het vaak gaat binnen supervisieopleidingen – is het dus je taak om connectie te

vinden met de taal die de ander spreekt.’ Michiel herinnert zich een moment in hun contact. ‘Jij bracht op een gegeven moment vrouw Holle in en ik nodigde jou uit om dat in het Duits voor te lezen.’ Michelle: ‘Ja, dat was mooi. En dat kon alleen gebeuren door dat je bereid was om in mijn wereld te komen. Anders waren de deuren niet opengestaan en had ik mij geconformeerd – zeker als van oorsprong Duitse – aan wat van me verwacht werd in een vreemde cultuur, waar ik taal voor moest vinden. Dat was mijn grootste uitdaging in de Master Begeleidingskunde: het vacuüm van taal. Overigens ook het onderwerp van mijn thesis.’

Wat erg duidelijk wordt in dit gesprek, is dat het contact tussen de verschillende mensen in deze keten verder gaat dan een juiste klik. Het gaat om de bereidheid met de ander het onbekende gebied te betreden. Rick vult nog even aan: ‘In mijn eerste leersupervisie was ik toebedeeld en mijn primaire reactie was: dit wordt heel ongemakkelijk. Maar het heeft veel lerende situaties opgeleverd. Ik ben dus zeker bereid om in een ander mee te gaan, maar ik heb toch de indruk dat ik een dieper leerproces heb meegemaakt met jou, Michelle, juist doordat ik jou bewust heb gekozen.’

SPANNEND Intussen hebben we ons verplaatst naar de studio en spelen we een woordloos spel met de maskers die Michelle op de vloer heeft uitgespreid. Gaandeweg voelen we ons deelnemers en geven we ons over aan een bijzondere ontmoeting. De duo's hebben voor langere tijd intensief met elkaar opgetrokken, maar hier in deze keten ontstaat een nieuw gesprek en worden er andere inzichten geboren. Rick: ‘We spelen eigenlijk wel een spannend spel. We hebben nu meer kennis van elkaar dan we kunnen delen. We willen wel iets openen over onze keten, maar

het is nog niet zo makkelijk om te bepalen of iets wel of niet kan. Behoedzaamheid is geboden.’ De vraag komt op tafel hoe het zit met die behoedzaamheid tijdens het supervisieproces. Breng je alles ter sprake, wetende dat je supervisor praat met een leersupervisor en de leersupervisor contact heeft met de docent? Rick: ‘Ik heb altijd de vrijheid en het vertrouwen gevoeld om alles te kunnen delen. En daar komt bij dat het meer over mij dan over Wytske ging. De details van Wytske's verhaal zijn daarin niet zo belangrijk.’ Wytske: ‘Ik wist natuurlijk dat Rick en Michelle contact hadden, maar dat heeft me nooit belemmerd.’

Michelle beaamt dit, sterker nog, ze ervaart een grote tederheid en zorgvuldigheid in het contact tussen Rick en Wytske die zich ook in deze ontmoeting manifesteert. ‘Wat een mooie, veilige leerruimte is hier geschapen. Wytske gaf zich over en liet zich niet leiden door de angst die contracten en privacyregels – waar onze maatschappij zo vol van is – teweeg kunnen brengen.’ Michiel is geraakt door deze overgave en heeft ervaren dat de energie tussen Wytske en Rick doorgestroomd is naar alle schakels van de keten. ‘Een energie, een gemeenschappelijke stroom gericht op het ontdekken van professionele eigenheid in je vak, dat was bij iedereen het thema. Het ging telkens om het zoeken naar passende taal om daar uitdrukking aan te geven.’ Wytske vult aan: ‘Sterker nog: als Rick een afgestudeerde supervisor was geweest en jullie waren er niet geweest, dan had ik het niet gedaan. Wat voor mij vertrouwen en veiligheid bood, was de wederkerigheid van het leren.’ De keten bood Wytske een context waarin iedereen elkaar nodig heeft en iedereen wil leren en nieuwsgierig is. ‘Dat zou totaal anders zijn geweest als ik op een keurige website een supervisor met

ronkende reviews had benaderd.’ Michiel beaamt Wytske's woorden en zegt dat hij het contact met Michelle – ondanks de rolverdeling docent-leersupervisor – ervaren heeft als een samen zoeken rondom een gemeenschappelijke vraag, waarin ieder de ruimte had voor een eigen inbreng. ‘Zonder dat we het van elkaar wisten, waren we eigenlijk ook met elkaar op zoek naar het vormgeven van ons gezamenlijke vak,’ zo stelt hij.

Tegen het einde van de middag wordt er spontaan teruggeblikt. Michiel zegt dat hij het een manifestatie vond van zijn wens dat elke supervisor het vak op zijn eigen manier vormgeeft. ‘Ik bedoel daarmee dat we op zoek zijn naar een weg tussen enerzijds een klinische ambachtelijkheid, werken volgens het boekje, en anderzijds maar wat aan rotzooien. We hebben nog veel te doen om ons werk muzisch-ludisch op een goede manier te integreren – we moeten er een verhaal bij hebben, er een vak van maken.’ Rick beaamt dat, maar wil voorkomen dat hij zichzelf ineens terugvindt in een methodiek. Het vinden van een weg vergt ook durf. ‘Je doet het vanuit de intentie om voor de ander het goede mogelijk te maken, ruimte te scheppen. Je kunt wel eens even te ver gaan, maar met de goede intentie en een basis van vakmanschap is dat geen probleem. Soms even wiebelig zijn over je vakmanschap is niet altijd leuk, maar het is wel nodig om gefundeerd te blijven.’

Iedereen is het eens met de opmerking van Michiel dat we een vak hebben dat nooit op routine draait of volgens vaste patronen verloopt. Op de een of andere manier zet je jezelf altijd op het spel en dat zal steeds anders zijn: elke supervisant zal weer een ander stuk in jou voeden, triggeren of uitdagen. Dat is een trilling die door de hele keten heen beweegt. Als die ergens stagneert, dan

wordt dat ook door de anderen gevoeld. Deze bijeenkomst wordt door iedereen ervaren als een bevestiging van die uitnodiging om jezelf steeds weer te vernieuwen en daarom als zeer waardevol. ‘Ik voelde me ontzettend ingebed in deze ontmoeting’, zegt Michelle. ‘Ik zie dat we met z'n allen iets goeds hebben gedaan.’

TOT BESLUIT Wat hebben we hier meegeemaakt, gehoord, in deze supervisieketen? Om te beginnen was het boeiend om zo'n menselijke keten van supervisant, supervisor, leersupervisor en docent supervisie-kunde in één ruimte te hebben. Mooi getimed ook, omdat alle drie de trajecten tussen de duo's zojuist waren afgesloten en het gesprek een verdiepende toevoeging gaf aan de drie evaluaties. Het was een unieke en leerzame situatie, die Rick de opmerking ontlokte dat het eigenlijk standaard zou moeten zijn om met de hele keten terug te blikken en af te ronden.

Het was voor ons als redactieleden ook bijzonder, omdat we werden toegelaten in een intieme ruimte. Een ruimte waar plaats was voor verhalen, stilte en ontroering – ook voor die van ons. Door met elkaar te praten en te bewegen werd gaandeweg helder dat het in elke relatie van deze keten ging om het vinden van een professionele identiteit. Het waren parallelle leerprocessen die positief op elkaar konden inwerken. In het gesprek bleek dat iedereen voor de ander belangrijk was geweest om zijn of haar identiteit te verstevigen.

Opvallend was ook dat er in elke relatie heel bewust was gekozen voor een bepaalde begeleider: Wytske koos Rick, Rick Michelle en Michelle Michiel. Het muzisch-ludische speelde een belangrijke rol bij alle vier, zonder dat daarmee sprake was van een ge-

spread bedje. Integendeel, in elke relatie zat ook ongemak, iets ongewis'. Maar dat woog niet op tegen de gedachte: hier heb ik iets te leren. Interessant is ook dat er in elke relatie sprake was van wederkerigheid. Iedereen wilde leren, zowel de begeleiders als de begeleiden. Gedrevenheid vanuit een gezamenlijke interesse, maar ook vertrouwen in elkaar, vormde de basis voor een leerproces op meerdere lagen. Mooi dat er bovendien (onbewust) een soort stroom op gang kwam in de keten.

Een laatste aspect dat opvalt is dat in alle relaties het in elkaars ruimte komen een item was – mag dat, kan dat? – maar dat het tegelijkertijd een voorwaarde was voor diepgaand leren. Zeker door de muzisch-ludische elementen deed de hele persoon mee, niemand kon zich verschuilen achter een professioneel 'masker'. Supervisie had in deze keten bepaald niet het karakter van toezicht houden van bovenaf. In alle verbindingen leerde men steeds met nieuwe ogen kijken. Daardoor vonden echte ontmoetingen plaats: aan de rand van het dorp, op de grens, met zicht op het woud waar het onbekende woont.

NAWOORD

In de mailwisseling tussen ons als auteurs en onze gesprekpartners kregen we een prachtige reactie van Wytske. Als aanvulling: 'Al lezend doet de titel van het artikel me steeds denken aan de plek waar ik opgegroeid ben. Aan de rand van een piepklein Fries plattelandsdorpje. Ik heb me daar altijd gevoeld zoals Michelle het beschrijft. Daar, op de grens van verschillende werelden, ben ik al spelend en in vrijheid geworden wie ik ben. Tegelijk hard werkend, met alle tegenstellingen en uitsluiting die er ook waren. Aan de ene kant de wereldse gedachten die mijn ouders meenamen uit het hippe Amsterdam van de jaren zeventig en aan de andere kant de weilanden, de dorpsgenoten en de Friese wind die al eeuwen onveranderd was. Daar, aan de rand van het dorp, was er ruimte voor vrolijkheid en verdriet, spraken we allerlei talen, speelden we tot het donker werd en vertelden we elkaar verhalen. Het lezen van dit stuk brengt me weer bij de ontzettend waardevolle middag die we samen beleefden en voert me tevens terug naar mijn vroegste wortels. En vertelt me daarmee nog meer wie ik in het hier en nu kan zijn.'